

Speerwaterjuffer in het nauw

Tekst:
Robert Ketelaar

Verspreiding

Van oudsher is de Speerwaterjuffer vrijwel beperkt tot het zuiden en oosten van ons land waar hij op natuurlijke en gegraven vennetjes voorkomt. Tijdens de inventarisatie in 1998 zijn alle oude vindplaatsen van de Speerwaterjuffer bezocht in Noord-Brabant, Limburg, Gelderland, Overijssel en Utrecht. In totaal zijn ongeveer 100 vennen en plasjes bezocht. Het blijkt dat de Speerwaterjuffer dramatisch is achteruitgegaan. Momenteel zijn er nog iets meer dan tien populaties in Nederland, meestal geïsoleerd van elkaar liggend en voor het merendeel bestaande uit slechts weinig individuen. Alleen in Noord-Brabant werden twee nieuwe populaties gevonden, terwijl we van veel meer plekken alleen maar konden constateren dat de Speerwaterjuffer inderdaad verdwenen is. Zo was deze soort begin jaren tachtig nog algemeen in het Wooldse Veen bij Winterswijk, maar is hij daar momenteel niet meer te vinden. Figuur 1 geeft een overzicht van de huidige verspreiding in Nederland.

Tuinvijver

Een van de weinige opstekers was, dat de al bekende populatie in het Korenburgerveen bij Winterswijk bijzonder groot bleek te zijn. Hier zijn verspreid over vier vennen nog vele honderden individuen aanwezig. Opmerkelijk was de waarneming van enkele exemplaren in de grote tuinvijver van de opzichter van dit natuurgebied. Een paar jaar daarvoor had hij nog een paar duizend (!) vissen uit zijn vijver laten verwijderen om amfibieën een betere kans te geven. Omdat ook een tandem (een mannetje en een vrouwtje aan elkaar vlak voor de paring) bij de vijver werd aangetroffen en de biotoop op het eerste oog geschikt lijkt nemen we aan dat de Speerwaterjuffer zich hier ook daadwerkelijk voortplant. Het zou wel eens de enige tuinvijver in Nederland kunnen zijn met zo'n zeldzame Rode-lijst-soort!

Biotoopkeuze

Het blijkt dat de Speerwaterjuffer een uiterst kritische libel is. Dat is natuurlijk wel te verwachten van een zeer zeldzame soort,

In het voorjaar van 1998 heeft De Vlinderstichting onderzoek gedaan naar de verspreiding van de Speerwaterjuffer (*Coenagrion hastulatum*) in Nederland. Deze sierlijke blauwe waterjuffer is in Nederland ernstig bedreigd. Dit artikel gaat kort in op de huidige verspreiding in Nederland, de biotoopkeuze en de perspectieven voor deze libel.

maar deze juffer heeft het zich wel erg moeilijk gemaakt. De Speerwaterjuffer vraagt namelijk om heidevennen en plasjes met matig voedselarm tot matig voedselrijk, matig zuur water met een verlandingsvegetatie waar vegetatiekundigen hun vingers bij aflikken. Deze situatie doet zich alleen voor bij vennen die onder invloed staan van schoon grondwater.

Figuur 1.
De huidige verspreiding van de Speerwaterjuffer (gegevens 1998).

Twee fasen in de copulatie van de Speerwaterjuffer.

Foto boven: tandem.

Foto rechts: paringswiel.

Let vooral op de mooie groenige kleur van het vrouwtje.

FOTO'S: ROBERT KETELAAR

Het grondwater zorgt niet alleen voor een continue aanvoer van water, waardoor de biotoop nooit droog komt te staan, het is ook de sleutelfactor die ervoor zorgt dat het water niet verzuurt. Bepaalde bestanddelen - carbonaten - in het water zorgen ervoor dat de zuren in het water voor een groot deel ge-neutraliseerd worden. Bovendien zorgt het grondwater voor de toevoer van de juiste mineralen. Overigens houdt de Speerwaterjuffer er niet van dat het ven tevéél verrijkt wordt. Plantensoorten die veel te vinden zijn bij vennen met de Speerwaterjuffer zijn Veenpluis, Wateraardbei en Waterdrieblad. Deze combinatie wijst op een matig zuur milieu. Daarnaast treffen we Gagel aan, wat duidt op kwel, maar ook plan-

tensoorten die in een voedselrijker milieu voorkomen, zoals Riet, Melkeppe en Drijvend fonteinkruid.

Bedreigingen

De Speerwaterjuffer is zeer kwetsbaar. Veranderingen in de biotoop hebben onvermijdelijk gevolgen voor het vóórkomen van deze libel. Ten eerste is de Speerwaterjuffer gevoelig voor verdroging. Als gevolg van deze verdroging vermindert de grondwaterdruk en kan zelfs verdwijnen. Een tweede factor waar de Speerwaterjuffer mee te kampen heeft is verzuring. Bij het verdwijnen van de toevoer van grondwater en bij de huidige hoeveelheid zure neerslag is de Speerwaterjuffer geen lang leven beschoren. Een derde factor van betekenis is verrijking. Een overmatige aanvoer van voedingsstoffen kan via vervuild grondwater aankomen, maar ook via de zure neerslag. Zelfs locale bronnen kunnen de oorzaak zijn. Zo wordt op een van de voormalige vindplaatsen een grote groep eenden bijgevoerd. De uitwerpselen van deze eenden hebben gezorgd voor een overmaat aan voedingsstoffen. Tevens hebben we enkele aanwijzingen gevonden dat ook het dichtgroeiën van de biotoop in enkele gevallen kan hebben geleid tot het verdwijnen van de Speerwaterjuffer. Dit is echter in alle gevallen uiteindelijk mede veroorzaakt door verdroging.

Hoewel dus bekend is dat bovengenoemde factoren een rol spelen, weten we nog niet precies hoe en in welke mate deze invloed hebben op de aanwezigheid van de Speerwaterjuffer. Om dit te achterhalen is nader onderzoek noodzakelijk.

Perspectieven

Zijn er nog perspectieven voor deze veeleisende, maar uiterst waardevolle bewoner van Nederland? Natuurlijk, maar allereerst moet wel geconstateerd worden dat de Speerwaterjuffer tot de selecte groep van Nederlandse soorten behoort die voor een heel groot deel echt afhankelijk zijn van het terugdringen van de huidige vervuiling door milieubelastende stoffen. Succesvolle bescherming begint in dit geval dus met het verbeteren van de basismilieukwaliteit. Maatregelen die ook zeer nodig getroffen moeten en kunnen worden zijn onder andere ingrepen ter voorkoming van verdroging. In een aantal gebieden is het ook zeer zinnig om vennen in de buurt van een huidige populatie te herstellen zodat de Speerwaterjuffer ter plaatse niet afhankelijk is van een enkel ven. En last but not

least, is verder onderzoek dringend noodzakelijk. We hopen daar volgend jaar uitvoering aan te kunnen geven en voor elke locatie een pakket van maatregelen te kunnen neerleggen om de Speerwaterjuffer ook door de 21e eeuw te helpen.

Summary

The Northern damselfly is a very rare and endangered dragonfly in The Netherlands. Dutch Butterfly Conservation conducted a research in order to list the current preliminary conclusions on the habitat requirements of the species. It appeared that the Northern damselfly is now restricted to 10 populations and has very strict demands on the biotope. It occurs only in mesotrophic and moderately acid groundwater-fed fens. Measures to be taken are briefly discussed.

Deze locatie op het Korenburgerveen herbergt een van de grootste populaties in Nederland.

FOTO: ROBERT KETELAAR